

## ปฏิบัติจริยธรรมทางสังคมจากภายใน

วิจักขณ์ พานิช

การศึกษาธรรมะ คือ การทำความเข้าใจหลักการและวิถีปฏิบัติ เพื่อจะทำให้เราได้เข้าใจสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิต ชีวิตอันร่ายรอบไปด้วยความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้ง ความเห็นที่หลากหลาย เกิดเป็นความบีบคั้นอันแสนโกลาหล ความโกลาหลที่ว่านี้มักจะถูกมองเป็นเรื่องเลวร้ายเพียงเพราะแรงต่อต้านของอัตตา อันเป็นความพยายามที่จะรักษาแบบแผนที่เคยชินของความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตเดิมๆ ที่เราใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อะไรที่อยู่นอกกรอบการควบคุม ไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของตัวตนอันคับแคบ มักถูกตัดสินว่าเป็นปัญหา กลายเป็นปมความทุกข์ที่เราไม่สามารถเข้าไปเผชิญกับมัน การศึกษาธรรมะจะนำมาซึ่งความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ความไม่แน่นอนของชีวิต แต่อยู่ที่จิตใจอันคับแคบที่เต็มไปด้วยความกลัวต่อการเรียนรู้ต่างหาก

ความเข้าใจทางหลักการเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ หนทางที่จะพาเราให้สามารถเข้าไปเผชิญต่อประสบการณ์ใหม่ๆของชีวิตทั้งภายในและภายนอกได้อย่างไม่มีเงื่อนไข ก็คือ การได้ฝึกฝนจิตใจ ปฏิบัติภาวนา ฝึกใจให้ผ่อนคลายในพื้นที่ว่างแห่งการเรียนรู้ภายใน อย่างปราศจากอคติและความยึดมั่นถือมั่น จิตใจที่ว่างแสดงถึงความพร้อมต่อการเรียนรู้ชีวิตในทุกขณะ จะนำมาซึ่งการมองความคิดเห็นอันหลากหลายที่ดูแสนโกลาหล เป็นโอกาสแห่งการพัฒนาตัวเอง เรียนรู้ที่จะรับฟัง สื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ บนพื้นฐานของปัญญา จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในในตนเองโดยสมบูรณ์ (inner transformation)

หากเราไม่ให้ความสนใจกับการปฏิบัติภาวนา การศึกษาธรรมะหรือแม้แต่การที่ได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธ ก็ไม่ได้มีความหมายอะไรเลยแม้แต่น้อย เพราะเราไม่ได้ให้ความสนใจที่จะฝึกฝนเพื่อการพัฒนาตนเอง แต่กลับใช้ธรรมะ หรือพุทธศาสนา เป็นเพียงเกราะกำบัง สร้างภาพของความเป็นคนดีมีศีลธรรมอย่างผิวเผิน

วิถีพุทธที่แท้ คือกระบวนการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง หากเรามองข้ามการภาวนา เอาแต่ศึกษาธรรมะจากตำรับตำรา แม้จะท่องจำพระไตรปิฎกจนขึ้นใจได้ก็ตามที ผลก็คือ เราจะกลายเป็นเพียงคนที่คิดว่าตัวเองรู้ดีกว่าคนอื่น สามารถตัดสินคนอื่นว่าดีเลวจากหลักความเชื่อ หรือปรัชญาทางศาสนาที่เราศึกษา “ฉันถูกคนเดียว คนอื่นผิดหมด” จนมองความหลากหลายทางความคิด หรือความขัดแย้งทางหลักการเป็นเรื่องไม่พึงปรารถนา และนั่นคือสัญญาณของมิจฉาทิฐิ แทนที่เราจะได้เดินบนเส้นทางของการพัฒนาตนเอง เรากำลังเลือกเดินบนทางเบี่ยงทางจิตวิญญาณ (spiritual bypassing) ใช้พุทธธรรมเป็น

ข้ออ้างเพื่อหลีกเลี่ยงกับการเผชิญความคับแคบด้านใน เอาแต่ไปมองคนอื่น ตัดสินคนอื่นอย่าง  
เสียๆหายๆ การที่พร่ำบอกคนอื่นว่า “ฉันเป็นชาวพุทธ ฉันเป็นคนดีมีธรรมะ ฉันศรัทธาในพุทธศาสนา”  
หาได้มีความหมายอะไรนอกเสียจาก การแสดงถึงมีจิตวิญญาณของตัวตนทางจิตวิญญาณ อันเป็นความคับ  
แคบแบบใหม่ที่ใช้ครอบตัวตนอันเดิมไว้

สถานการณ์ของบ้านเมืองที่แสดงถึงวิกฤตทางจริยธรรมได้ส่งสัญญาณร้ายให้เราได้เห็นว่  
ความเป็นพุทธที่เราคิดว่าสุดเลอะเลือนนั้น หาได้มีคุณค่าและความหมายใดๆทั้งสิ้น มันกลับกลายเป็นอดีต  
แสนหวานที่ขัดแย้งต่อความเป็นจริงของสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน

เริ่มจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ทางภาคใต้ การเลือกปฏิบัติอย่างไร้ความ  
เคารพในความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ การดูถูกศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชนจาก  
ภาครัฐ การคุกคามสื่อ ริดรอนอิสรภาพทางความคิดเห็นอันหลากหลายของประชาชน แม้แต่เรื่องเล็กๆ  
อย่างคาราคาซังตักครรภ์ก่อนสมรส ที่สังคมต่างไปประณามตัดสินราวกับเธอเป็นอาชญากร ไ่มาจนถึง  
ประเด็นใหญ่ที่สุดในเรื่องความไร้จริยธรรมอย่างเลวร้ายของผู้นำที่ประวัติศาสตร์ชาติไทยต้องจารึกไว้

ทุกเหตุการณ์สะท้อนให้เห็นถึงเหตุปัจจัยในสังคมที่นับวันยังมีแต่แนวโน้มการเมินเฉยในเรื่อง  
ของศีลธรรม อันเป็นสัญญาณถึงความเสื่อมถอยของรากฐานทางจิตใจอย่างถึงที่สุด การบูชา “เงิน”  
“ความสำเร็จ” “การพัฒนาทางวัตถุ” “เทคโนโลยี” “ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ” “การก้าวทันโลก” ได้พา  
สังคมไทยมาสู่จุดที่มันควรจะเป็น อย่างที่ไม่สามารถปิดความรับผิดชอบไปที่ตัวผู้นำเพียงคนเดียวได้  
การไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักพอ ขาดความละอาย ไร้หิริโอตตปละ เป็นสิ่งที่เราทุกคนจะต้องรับผิดชอบ  
ร่วมกัน

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เขียนบทความเรื่อง “วัฒนธรรมคนอย่างทักษิณ” แสดงทัศนะทาง  
การเมืองที่ว่า สิ่งที่สังคมไทยต้องเรียนรู้จากวิกฤตการณ์ครั้งนี้ ไม่ใช่ “ทักษิณ” แต่เป็น “คนอย่างทักษิณ”  
ต่างหาก อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นผู้นำอย่างทักษิณนั้น เป็นเพียงความสูงจอมของเหตุปัจจัยที่  
มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งการจัดผู้นำออกไปนั้น ไม่ได้หมายถึงการแก้ปัญหายจริยธรรมทางสังคมที่ยั่งยืน  
แท้จริงแต่อย่างใด เราทุกคนจะต้องทำความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยของความโลภ ไม่รู้จักพอ ความโกรธ  
เกลียด ฉลาดแกมโกง ที่เราต่างก็มีอยู่ภายใน และใช้โอกาสนี้เพื่อการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงตน ไม่ให้ตก  
เป็นทาสของกิเลสตัณหาที่ผู้นำประเทศได้สอนสะท้อนให้เราได้รู้สึกละอายกันโดยถ้วนหน้า

การเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูปสังคม(social transformation) คงเป็นเพียงเรื่องนามธรรม  
หลอๆ หากเรายังมองมันเป็นเพียงหลักการวิคิดภายนอก อย่างที่ไม่มีวิถีทางของการปฏิบัติภายในเอา  
เสียเลย ความวุ่นวายของบ้านเมืองที่เกิดขึ้น ณ ขณะนี้ได้สะท้อนถึงวิกฤตการณ์ทางจริยธรรมที่ต้องการ  
การเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงภายใน (inner transformation) ในระดับปัจเจกบุคคลอย่างเร่งด่วนที่สุด ไม่

ว่าใครจะมองพื้นฐานของการภาวนา บ่มเพาะปัญญา ด้วยหนทางแห่งจิตศึกษา เป็นเรื่องอุดมคติล้ำสมัย ไร้ความเป็นไปได้จริง แต่ด้วยสถานการณ์ที่รัฐนาวาใกล้จะอัปปางลง จากมรสุมที่รุนแรง ความเน่าเฟะ รอบด้านที่รื้อการปฏิรูป ทั้งภาคการศึกษา ศาสนา การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ก็น่าจะถึงเวลาที่เราร่วมกันควรจะหันกลับมามองตนเอง ร่วมสร้างปรากฏการณ์ของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายใน ใฝ่ใจกับรากฐานทางปัญญา ให้คุณค่าทางศีลธรรมและจริยธรรม จนเกิดเป็นการปฏิวัติทางจิตวิญญาณของสังคมไทยอย่างยั่งยืน

จิตตปัญญาศึกษา หรือการภาวนาเรียนรู้ด้านใน จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการรับฟังและเรียนรู้จากผู้อื่น หยุดความคิดที่ว่าตัวเองรู้ดีในทุกเรื่อง ละเลิกความคิดของความเป็นอัสวินขิม้าขาวที่มีความสำคัญเหนือคนธรรมดา คุณค่าของคนไม่ใช่อยู่ที่ความสำเร็จฟูฟ่า แต่อยู่ที่การเรียนรู้ที่จะสัมผัสชีวิตของตนเองและผู้อื่นอย่างจริงจัง จนความเมตตากรุณาที่แท้จริงบังเกิดขึ้นจากภายในบนพื้นฐานของปัญญาตระหนักรู้ การภาวนาเป็นกระบวนการที่ทำให้เรารู้จักตั้งคำถามอย่างถึงราก ถึงกระบวนการทัศน วิถีคิด วิถีการดำรงชีวิต ที่จะต้องตั้งอยู่บนความพอเพียง แต่ความพอเพียงจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเราจะตระหนักถึงความเต็มทางจิตวิญญาณที่มีอยู่แล้วในตน นำศักยภาพนั้นไปเรียนรู้จากคนรอบข้างอย่างอ่อนน้อม เคารพความเป็นจริงอย่างง่ายงาม สอดคล้องสมมูลตามเหตุปัจจัยรายรอบ

คุณค่าของสังคมพุทธคือความตื่น และความตื่นจะเกิดขึ้นได้ ก็ด้วยจิตใจที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ ข้ามพ้นกำแพงความคับแคบของความยึดมั่นทางความคิด ระบบใดที่หลับใหลจะค่อยๆกลายเป็นโครงสร้างอันเลวร้ายของอำนาจและความรุนแรง เช่น การมีผู้นำอย่างเผด็จการ มีพรรคการเมืองพรรคเดียว กลุ่มคัดค้านถูกประณามเป็นพวกมือไม่พายเอาเท้าราน้ำ ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องการตรวจสอบก็ถูกมองเป็นก๊วยขำถน ฯลฯ แต่ระบบใดที่รู้จักการเรียนรู้ รับฟัง เพื่อเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยน ก็จะเป็นระบบที่ดีขึ้น ที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมให้คุณค่าและความหมาย แต่ละปัจเจกบุคคลต่างทำหน้าที่ของตนด้วยใจที่เปิดกว้าง แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยตรงไปตรงมา ไม่จำเป็นต้องใช้เล่ห์เหลี่ยม กลยุทธ์ในการปิดหู ปิดตา ปิดปากผู้คนอย่างที่เป็นอยู่

เมื่อความหลากหลายทางความคิดไม่ถูกมองเป็นเนื้อร้ายที่ต้องถูกกำจัด ผู้คนรู้จักใช้ใจที่เปิดกว้างรับฟัง แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นเพื่อการตรวจสอบ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สังคมก็จะเป็นสังคมที่ตื่นอยู่เสมอ แต่ก่อนที่สังคมจะตื่นได้ ภาวะแห่งความตื่นจะต้องเริ่มขึ้นที่ปัจเจก ผู้คนต้องรู้จักฝึกฝนพัฒนาตนจนค้นพบศักดิ์ศรีและคุณค่าภายในอย่างเต็มภาคภูมิ จากนั้นจึงเกิดการถักทอจากหน่วยเล็กๆอย่างเป็นธรรมชาติ เกิดเป็นเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ เติบโตงอกงามขึ้นเป็นประชาธิปไตยในรั้วมิกสังคม บนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกันของผู้คนในสังคมอย่างแท้จริง

๑ ดิพิมพ์ครั้งแรกใน *เว็บไซต์เสมสิกขาลัย* [www.semsikkha.org](http://www.semsikkha.org)